

Wielkanocne jaja

---

material do nauki samodzielnej

Pracownia Tradycji Polskiej

Pałac Młodzieży – Pomorskie Centrum Edukacji w Szczecinie

Zespół Pieśni i Tańca Ziemi Szczecińskiej „Krag”

Symbolika jaj - pisanki

Wielki Piątek jest dniem bardzo intensywnych przygotowań domowych, a przede wszystkim dniem kraszenia jaj oraz wielkiego gotowania i pieczenia. Wszystkie bowiem przysmaki na wielkanocny stół powinny być gotowe już w Wielki Piątek, a najpóźniej w Wielką Sobotę przed południem.

Przed wszystkim należy przygotować kolorowe jajka, których nie może zabraknąć na świątecznych stołach.

Barwne jaja wielkanocne nazywamy kraszankami, malowankami lub byczkami - wtedy, gdy są gładkie (bez wzoru), jednokolorowe. Niegdyś farbowano je w naturalnych barwnikach roślinnych. Wywar z kory dębowej dawał kolor czarny, z łusek cebuli różne odcienie barwy żółtej i brązu, sok z buraków - kolor różowy itp.

Natomiast jajka pokryte wzorem noszą nazwę pisanek. Nazwa ta odnosi się przede wszystkim do jaj, których wzór wykonany został roztopionym woskiem, czyli techniką batik. Potocznie jednak wszystkie barwne jaja wielkanocne, bez względu na to, w jaki sposób są zdobione, nazywamy pisankami. A są one nie tylko ozdobą stołów, ale także świadectwem ciągłości naszych obyczajów i bardzo starych tradycji.

Na całym bowiem świecie, także na ziemiach słowiańskich, w tym również i polskich, od najdawniejszych czasów jajko było symbolem życia, siły, miłości i płodności. Czczono je wierząc, że posiada wiele właściwości dobroczynnych i życiodajnych.

Kraszanki

Pisanki

Najstarsza zachowana polska pisanka pochodzi z X w. i wykonana jest techniką batikową.

Znaleziono ją podczas wykopalisk archeologicznych w Opolu, w obrębie domu, którego mieszkańcy złożyli ją prawdopodobnie jako ofiarę wotywną.

Z jajkiem wiązały się liczne wierzenia ludowe. Wierzono powszechnie, że jaja mogą odwracać wszelkie nieszczęścia i niweczyć zło.

- ▶ Dlatego też zakopywano jajka pod węgly budowanych domów, rzucono je w płomienie podczas pożaru, a przed rozpoczęciem prac wiosennych kładziono w bruzdy zagonów, w polu i ogrodzie.
- ▶ Wierzono, że kto umyje się wodą z miski, w której leżała pisanka, zachowa zdrowie i urodę.
- ▶ Wierzono, że skorupki pisanek położone pod drzewami owocowymi zapewnią obfitość jabłek, gruszek i śliwek, a zmieszane z karmą dla drobiu sprawiają, że kury będą się dobrze niosły, kurczęta, kaczęta i gąsięta dobrze i zdrowo chowały.
- ▶ Wydmuszki jaj wieszane na gaikach miały symbolizować wiosnę, przyspieszyć zmianę pór roku, pobudzać vegetację roślin.
- ▶ Gotowane lub smażone jajka dawano zawsze pasterzom, którzy po raz pierwszy, na wiosnę, wypędzali bydło na trawę, aby ochronić ich, a także ich stada przed wilkami i chorobami.
- ▶ Toczono jajka po grzbietach i bokach krów oraz koni, aby były zdrowe, gładkie i okrągłe jak jajko.

Mieszkańcy Siemiatycz i Białegostoku, głównie będący wyznawcami prawosławia, w Niedzielę Przewodnią (pierwsza niedziela po Wielkanocy), nazywaną tutaj *Niedziela Umartych*, zanoszą najładniejsze pisanki na cmentarz i składają na grobach swych bliskich. Niegdyś w wielkanocne święto umarłych (czyli w Przewody) toczono jajka po mogiłach i wkopywano je w ziemię, jako pokarm dla zmarłych i ofiarę *obiatową*, składaną w ich intencji.

Jajka były też zwyczajowym wykupem dziewcząt dawanym chłopcom *śmigurciarzom*, w Wielkanocny Poniedziałek, zw. Lanym. Dawano je sobie w świątecznym podarunku wielkanocnym w dowód życzliwości, sympatii i miłości.

Jajko jest również pierwszym poświęconym w kościele kęsem pokarmu, którym dzielimy się przed rozpoczęciem śniadania wielkanocnego.

W wielu regionach Polski: na całym szerokim pasie ziem wschodnich, od ziemi białostockiej po Lublin, Rzeszów i Zamość, także na Kurpiach i w Polsce centralnej - na Mazowszu, w regionie rawsko-opoczyńskim, kieleckim i radomskim, zdobi się jaja wielkanocne odwieczną techniką batiku, czyli roztopionego wosku pszczelego. Przy pomocy specjalnego pisaka, mającego formę cieniutkiego lejka, wykonuje się (czyli *pisze*) wzór na skorupce jajka. Następnie zanurza się jajko w letnim barwniku, a po ufarbowaniu i wysuszeniu ściera wosk. W efekcie uzyskuje się wzór biały lub żółtawy (w naturalnym kolorze skorupki), na tle czarnym, czerwonym lub i innej barwy, bo miejsca pokryte woskiem nie przyjmują barwnika i pozostają nieufarbowane. Natomiast pisanek wielobarwną otrzymuje się pisząc jej wzór stopniowo i wkładając ją kilkakrotnie do różnych barwników, zaczynając od najjaśniejszego.

[Obejrzyj film
o pisanek
na Kurpiach Zielonych](#)

Piękne efekty uzyskuje się dekorując jajka wielkanocne tzw. techniką rytowniczą. Polega ona na tym, że na ufarbowanym, zwykle na ciemny kolor jajku, ostrym narzędziem (np. cienkim nożykiem, blaszką, żyłką lub szpilką) wyskrobuje się różne wzory. Przodują w tym zwłaszcza artystki ludowe ze Śląska, które potrafią wyczarować na skorupkach jaj wielkanocnych piękne kompozycje z kwiatów i wici roślinnych, a czasem także umieszczają na nich różne sentencje i teksty powinszowań.

W kilku regionach Polski (np. na Kurpiach Białych i w Łowickiem) dekoruje się jajka wielkanocne oklejając je rdzeniem (tzw. *duszą*) sitowia i skrawkami włóczki, z której niegdyś tkano na ręcznych warsztatach domowych tkaniny odzieżowe (miedzy innymi barwne, łowickie *pasiaki*).

W Łowiczu i wsiach podłowickich (słynnych niegdyś z pięknych dekoracji wnętrz, a przede wszystkim z kolorowych wycinanek z glansowanego papieru, które dla ozdoby, w czas świąteczny przyklejano do ścian i belek stropowych), robi się na Wielkanoc *dżbanuszki* z wydmuszek jaj i okleja je miniaturowymi, barwnymi wycinankami.

[Obejrzyj film
o pisankach
na Kurpiach Białych](#)

*Zadzwończy już dzwony,
dzień nastał wesoły.
Pod święconym pieczywem
uginają się stoły.*

*Leży jajko święcone
malowane farbami –
kto też dzisiaj tym jajkiem
będzie dzielił się z nami?*

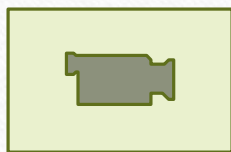
*A więc ojciec i matka –
oni pierwsi najpewniej,
potem bracia i siostry,
i sąsiedzi i krewni,*

"Dzielenie się święconym jajkiem" **M. Konopnicka**

*Potem ... nie wiem kto dalej,
a odgadnąć to sztuka
może jakiś gość z drogi
do drzwi chaty zapuka.*

*Może dziadzius zgrzybiały,
co się modli w kościele?
To się także tym jajkiem
z biednym dziadkiem podzielę.*

Bajecznie kolorowe pisanki o tradycyjnych, misternie skomponowanych wzorach, wykonywane dotychczas przez wiele artystek ludowych w różnych regionach Polski, są świadectwem żywych w Polsce, najpiękniejszych tradycji świątecznych. Polskie artystki ludowe nauczyły się tej sztuki od swych matek, babek, starszych krewnych. Zdobia więc pisanki stosując dawne tradycyjne motywy zdobnicze. Stosują również wzory własnego pomysłu i własne indywidualne rozwiązania kompozycyjne.

[Obejrzyj filmik jak przygotowują
pisanki w Opocznie](#)

A Ty jak ozdobisz jajka na Święta?

Sprawdź się i pokoloruj:

[Kolorowanka „moje pisanki”](#)

Opracowano na podstawie:

1. *Polskie tradycje świąteczne - Hanna Szymanderska, wyd. Świat Książki, 2003;*
2. *Polskie obrzędy i zwyczaje doroczne – Barbara Ogrodowska, wyd. MUZA, 2012;*
3. *Sztuka ludowa w Polsce – Ewa Fryś, Anna Iracka, Marian Prokopek, wyd. Arkady, 1988;*
4. *Tańce polskie – śladami Oskara Kolberga, wyd. Fundacja Kultury Wsi; 1989;*
5. *Wiosna do kolorowania – Krzysztof Wiśniewski, Joanna Babula, wyd. Olesiejuk, 2018.*